

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za privatne vojne i zaštitarske kompanije?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u PVZK?

Izazovi i mogućnosti u konfliktom i postkonfliktom periodu

Pitanja koja treba postaviti PVZK i njihovim klijentima

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine **Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u**. Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije*.

Zbog čega su rodna pitanja bitna za privatne vojne i zaštitarske kompanije?

Privatne zaštitarske kompanije (PZK) su ovdje definisane kao „kompanije koje su specijalizovane za pružanje bezbjednosti i zaštitu lica i imovine, uključujući tu humanitarnu i industrijsku imovinu”.¹ To znači da njihove usluge ne moraju da budu oružane prirode; njihovo djelovanje je po svojoj prirodi više defanzivno nego ofanzivno; a na usluzi su velikom broju korisnika, uključujući vlade, međunarodne agencije, nevladine organizacije (NVO) i komercijalne organizacije.

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod” se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol” označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Privatne vojne kompanije (PVK) su „privatne kompanije koje su specijalizovane u vojnim vještinama, uključujući borbene operacije, strateško planiranje, prikupljanje obavještajnih informacija, operativnu podršku, logistiku, obuku, nabavku i održavanje naoružanja i opreme”. Ovo podrazumijeva da su njihovi klijenti najčešće vlade, mada, u većini slučajeva, to bivaju i pobunjenici, teritorijalne jedinice i ostale naoružane frakcije.²

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.

Poboljšati operativnu djelotvornost

- Muškarci i žene obično imaju različita bezbjednosna i pravosudna iskustva i potrebe. Stoga, kako bi se uvećale mogućnosti za operativni uspjeh, pripadnici sektora bezbjednosti treba da razmotre uticaj koji sve njihove aktivnosti imaju na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake u zemljama domaćinima.
- Svijest o rodnim pitanjima specifičnim za određenu kulturu će pomoći zaposlenima da se prilagode zajednici domaćinu i da imaju više razumijevanja prema kulturološkom miljeu u kome će raditi što kod lokalnog stanovništva može unaprijediti prihvatanje prisustva osoblja za privatno obezbjeđenje.

Samoregulacija putem stvaranja udruženja u okviru industrije je od posebnog značaja u onim slučajevima kada ili ne postoji državna regulativa ili je ona nedovoljna. Samoregulacija je mehanizam koji je od suštinskog značaja za unaprjeđivanje standarda po kojima djeluju PVZK.

- Standardi funkcionišu dvojako. Prije svega, njima se unaprjeđuju učinak, transparentnost i odgovornost PVZK. Drugo, oni „kauboje“ izbacuju iz industrije. Međutim, samoregulacija nije „srebrni metak“ i najdjelotvornija je u kontekstu međusobnog povezivanja i u regulatornim šemama uzajamnog jačanja na nivou industrije, na nacionalnom i međunarodnom nivou.
- Industrijsko udruženje može da nadgleda u kojoj mjeri se poštuju standardi u opasnim sredinama.
- Samoregulatorno tijelo može da na bilateralnoj osnovi sa pojedinačnim kompanijama, ukoliko je to neophodno, razgovara o prednostima i problemima vezanim za integraciju rodni pitanja.

- Pripadnice zaštitarskih kompanija, su neophodne kako bi vršile fizički pretres žena i kako bi došle do preciznih obavještajnih informacija, te možda mogu da iz drugačije perspektive identifikuju bezbjednosne rizike.
- Dokazano je da muškarci i žene iz lokalne zajednice uglavnom smatraju da je žensko osoblje pristupačnije i da djeluje manje zastrašujuće u odnosu na muškarce. Takvo viđenje vlada i u tradicionalnim društvima. Stoga prisutvo ženskog osoblja može da unaprijedi legitimitet kompanije i njene aktivnosti u zemlji domaćinu.³ Žensko osoblje može da postane pozitivan uzor ženama iz lokalne zajednice koje imaju namjeru da se priključe institucijama sektora bezbjednosti.

Unaprjeđenje procedura odabira osoblja i standarda zapošljavanja

- Muškarci su prezastupljeni u PVZK, najviše iz razloga što kompanije u velikoj mjeri zapošljavaju bivše vojno osoblje. Integracijom rodni pitanja se mogu unaprijediti procedure odabira osoblja i standardi zapošljavanja u PVZK, kako bi se postigla nediskriminatorna i inkluzivna radna kultura.

Sprječavanje nedoličnog ponašanja i kršenja ljudskih prava

- Odobravanje i njegovanje određenih oblika agresivnog ponašanja je dio institucionalne kulture mnogih PVZK, a u prošlosti je bilo i povezano sa kršenjem ljudskih prava. Odgovarajuća obuka za pripadnike PVZK, uz obuku o međunarodnom humanitarnom pravu (MHP) i propisima o ljudskim pravima, će doprinijeti da se spriječi kršenje ljudskih prava, te istovremeni gubitak ugleda i prihoda.
- Rješavanje problema uočene kulture nekažnjivosti će pomoći da se očuva ugled pojedinačnih kompanija i industrije u cjelini.

Unaprjeđenje saradnje između agencija u mirovnim operacijama

- Mnogi klijenti PVZK, poput Ujedinjenih nacija i donatorskih vlada, su u svoje mirovne operacije i projekte postkonfliktne obnove, uključujući tu i RSB, integrisale rodna pitanja. Uključivanje rodni pitanja od strane PVZK bi u složenoj sredini u kojoj posluje više agencija unaprijedilo saradnju svih aktera po pitanjima politike rodni pitanja.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative na integraciji rodni pitanja u rad PVZK nije samo pitanje operativne djelotvornosti, već je neophodno kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodni pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju (1995.)
- Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u PVZK?

Uspostavljanjem rodno odgovornih standarda i procedura

Kako bi se unaprijedili standardi za PVZK, neophodno je da se iskombinuju sa jedne strane ugovorne obaveze, a sa druge regulatorni procesi. Klijenti imaju odlučujuću ulogu u oblikovanju ponašanja pripadnika PVZK, pogotovu ukoliko ugovorne obaveze prate redovna vrednovanja.

- Rodna pitanja treba uvrstiti u samoregulatorne okvire koji se tek formiraju ali koji su na snazi u sve većem dijelu ove industrije (vidi Odjeljak 1). Određivanje standarda u oblasti rodni pitanja i nadgledanje njihove primjene se može sprovesti uporedo sa nekim drugim pitanjima, poput ljudskih prava.
- U pravila ponašanja pojedinačnih kompanija i cjelokupne industrije, treba uvrstiti mehanizme kojima se nadgleda poštovanje određenih odredbi, te interne procedure izvještavanja o seksualnom uznemiravanju, maltretiranju i RN-u.
- Uvesti mehanizme kojima lokalno stanovništvo i/ili ostalo osoblje može da prijavi slučajeve RN-a, diskriminatornog ponašanja ili nedoličnog ponašanja nezavisnom organu koji ima ovlaštenja da sprovede istragu.
- Odrediti i primijeniti transparentne odredbe i procedure na osnovu kojih će se odvijati istraga nedoličnog ponašanja, prekršaja i kriminalnih radnji, kako bi se eliminisala nekažnjivost.

- Sprovesti provjeru ranije radne i lične istorije svih potencijalnih pripadnika PVZK, posebno podatke o tome da li su bili optuživani za krivična djela, kršenje ljudskih prava i RN.

Primjenom sveobuhvatne i nediskriminatorne kadrovske politike i praksi

Revidirati i, tamo gdje je potrebno, reformisati procese zapošljavanja i kadrovsku politiku kako bi se obezbijedila nediskriminatorna i sveobuhvatna radna kultura, naročito one koji se tiču pitanja zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalnog napredovanja žena; seksualnog uznemiravanja i diskriminatornog ponašanja.

Nadovežite se na veliko iskustvo koje policija, vojska i privatni sektor imaju u promovisanju zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalnog napredovanja žena.

Sprovođenjem obuke o rodnim pitanjima

Obuku o rodnim pitanjima i podizanju svijesti o njima treba uvrstiti u osnovnu obuku za pripadnike PVZK (vidi Odjeljak 2).

- Obuku treba prilagoditi specifičnim uslovima na lokalnom nivou, kako bi se postigao maksimalni učinak operacije koja se sprovodi.
- U kreiranje i sprovođenje obuke o rodnim pitanjima uključiti organizacije civilnog društva i među njima i organizacije žena.
- U obuku o rodnim pitanjima uvrstiti sljedeće:
  - Na koji se način može odgovoriti na različite bezbjednosne potrebe ženskih i muških klijenata?
  - Kako se na odgovarajući i djelotvoran način približiti žrtvama RN-a?
  - Internu kadrovsku politiku, posebno norme protiv seksualnog uznemiravanja.

Nadgledanjem i vrednovanjem

- Vlade treba da izrade nacionalne i međunarodne mehanizme za nadgledanje i izvještavanje kako bi pomoću njih vršile nadzor industrije PVZK; a ovi mehanizmi treba da obuhvataju i fokusiranje na kršenje ljudskih prava, uključujući i RN.
- Klijenti PVZK mogu da nadgledaju ispunjavanje ugovornih obaveza putem redovnih revizija i ostalih procedura za kontrolu kvaliteta. Stoga je od suštinskog značaja za klijente da u svoje ugovore koje sklapaju

U Priručniku 10 možete naći i:

- Diskusiju o ulozi PVZK i uslugama koje one pružaju
- Spisak zadataka koje treba uvrstiti u politiku protiv seksualnog uznemiravanja
- Primjer strategije kojom se može unaprijediti zapošljavanje žena i njihovo zadržavanje na poslu
- Rodna pitanja u međunarodnim i nacionalnim propisima za PVZK

sa PVZK uvrste standarde za primjenu dobre prakse u vezi sa rodnim pitanjima.

Izazovi i mogućnosti u konfliktom i postkonfliktom periodu

U zemljama koje se nalaze u konfliktu i u postkonfliktom periodu obično dolazi do prekida u radu javnih bezbjednosnih službi ili one rade nedovoljnim kapacitetima pa tu prazninu često popunjavaju PVZK. Dinamika ovih zemalja je od posebnog značaja uslijed iznenadnog procvata privatnog sektora bezbjednosti u konfliktom i postkonfliktom kontekstima, a posebno u Avganistanu i Iraku.

Izazovi pred integracijom rodnih pitanja

- Obično nedostaju mehanizmi za nadgledanje bezbjednosnih institucija, posebno PVZK, što doprinosi opštoj kulturi nekažnjavanja za počinjena krivična djela i RN.
- Muškarci, žene, mladići, djevojke, djevojčice i dječaci se suočavaju sa različitim bezbjednosnim rizicima u konfliktom i postkonfliktom kontekstima. Od pripadnika PVZK se očekuje da im garantuju zaštitu, da odgovore na njihove posebne bezbjednosne potrebe i da imaju sluha za njihova ljudska prava, iako im možda nije omogućena odgovarajuća obuka ili ne posjeduju znanje koje im može pomoći u obavljanju ovih aktivnosti.
- Međunarodne PVZK u (post)konfliktom okruženju, kao i lokalne PZK u zemljama u razvoju, imaju tendenciju da svoje najranjivije i najslabije plaćene zaposlenike iz marginalizovanih grupa stanovništva zapošljavaju u zemljama u razvoju. Oni su obično siromašni, neobrazovani muškarci iz seoskih sredina, od kojih su mnogi bivši vojnici koji nijesu na adekvatan način bili demobilisani i reintegrirani u društvo. Ovakve prakse dovode do ogromnih problema, koje treba da riješe donatori, vlade i kompanije.

Odjeljak 2

Teme za obuku pripadnika PVZK o rodnim pitanjima

- Šta znači „rod“?
- Definicije osnovne oblasti rada PVZK i razumijevanje uticaja na žene i muškarce
- Zbog čega se integracijom rodnih pitanja mogu povećati šanse za operativni uspjeh i djelotvornost?
- Sagledavanje sopstvenog rada iz rodne perspektive – na koji način uključiti rodnu perspektivu u svoj bezbjednosno operativni rad
- Rješavanje rodnih pitanja u okviru RSB-a (npr. rad sa lokalnim organizacijama žena, regrutovanje žena u bezbjednosne snage)
- Kako raditi sa ženama i muškarcima u zemlji domaćinu i na koji način ih zaštititi?
- Šta je RN? Na koji način se može riješiti?
- Pravila ponašanja u kompaniji i politika potpune netolerancije prema seksualnom uznemiravanju, neprijemnom i uvredljivom seksualnom ponašanju

Mogućnosti za integraciju rodni pitanja

- Međunarodne PVZK su počele da djeluju u novim oblastima, poput RSB-a; razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji boraca; pružanju pomoći u razvoju i u saniranju posljedica prirodnih katastrofa. Sasvim je izvjesno da će se povećati potreba za angažovanjem PVZK u ovim oblastima, što predstavlja značajnu priliku da se naprave smjernice za određivanje rodne dimenzije ovih zadataka.
- Postkonfliktna sredina predstavlja jedinstvenu priliku za društvene promjene; pri čemu se ponovo mogu obraditi problemi rodne diskriminacije i redefinisati rodne uloge. PVZK mogu učestvovati u ovim procesima tako što će dati pozitivan primjer ostalima putem zapošljavanja i ravnopravnog tretmana žena.
- PVZK djeluju u skladu sa zahtjevima svojih klijenata. Stoga ovo predstavlja jedinstvenu priliku da se postave standardi i odredbe kojima se PVZK u svim aktivnostima smatraju partnerima. Vlade i ostali klijenti koji sklapaju ugovore sa PVZK treba da u te ugovore uvrste i odgovornost PVZK za integraciju rodni pitanja.

? Pitanja koja treba postaviti PVZK i njihovim klijentima

- Da li vlade i ostali klijenti zahtijevaju da se u ugovore sa PVZK uvrste rodna pitanja (poput odgovornosti za RN ili obavezne obuke o rodni pitanjima)? Da li PVZK samostalno uključuju ova pitanja?

- Da li su rodna pitanja uvrštena u nacionalne i međunarodne regulatorne okvire za PVZK?
- Da li sve PVZK imaju prakse ravnopravnog zapošljavanja i pravila ponašanja koji obuhvataju žalbene procedure za žalbe na seksualno uznemiravanje, RN i diskriminaciju?
- Da li su na snazi mehanizmi kojima pripadnici lokalnih zajednica mogu da prijave kršenje ljudskih prava, koje su počinili pripadnici PVZK, uključujući slučajeve RN-a?
- Da li su uspostavljeni mehanizmi kojima se unaprijeđuje zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalno napredovanje ženskih članova osoblja?
- Da li su rodna pitanja uvrštena u postojeću obuku za pripadnike PVZK? Da li su oni prošli posebnu obuku o podizanju svijesti o rodni pitanjima, sprječavanju seksualnog uznemiravanja, seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja?
- Da li je osoblje prošlo obuku za prepoznavanje i rješavanje specifičnih bezbjednosnih i pravosudnih potreba muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka iz lokalne zajednice?
- Da li PVZK tokom procesa zapošljavanja svojih pripadnika primjenjuju detaljne provjere u smislu da li su oni bili optuženi za neko krivično djelo, kršenje ljudskih prava i RN?

Dodatne informacije

Publikacije

OECD-DAC – *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)*, 2007.

Caparini, M., – 'Applying a Security Governance Perspective to the Privatisation of Security', *Private Actors and Security Governance* („Primjena perspektive bezbjednosne uprave na privatizaciju bezbjednosti“ *Privatni akteri i bezbjednosna uprava*), 2006.

Abrahamsen, R., i Williams, M., – *The Globalisation of Private Security. Country Report: Sierra Leone (Globalizacija privatne bezbjednosti: izvještaj iz Sjera Leonea)*, 2005.

Saferworld and Centre for Security Studies – *The Sarajevo Client Guidelines for the Procurement of Private Security Companies (Sarajevske smjernice za korišćenje usluga privatnih zaštitarskih kompanija)*, 2006.

Swisspeace – *Private Security Companies and Local Populations. An exploratory study of Afghanistan and Angola (Privatne zaštitarske kompanije i lokalno stanovništvo. Istraživačka studija Avganistana i Angole)*, 2007.

Organizacije

British Association of Private Security Companies – www.bapsc.org.uk

ICRC – www.icrc.org

International Peace Operations Association (Udruženje međunarodnih mirovni operacija) – ipoaonline.org/php

OECD – www.oecd.org

Privatemilitary – www.privatemilitary.org/home.html

Private Security Company Association of Iraq – www.pscai.org

Swisspeace – www.swisspeace.org

Set priručnika o rodni pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
  2. Reforma policije i rodna pitanja
  3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
  4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
  5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
  6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
  7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
  8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
  9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
  10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
  11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
  12. Obuka o rodni pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
  13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti
- Aneks o međunarodni i regionalni zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na internet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je pripremila Nađa Nieri iz UN-INSTRAW-a, na osnovu Priručnika 10 uz konsultacije sa Sabrinom Šulc i Kristinom Jeung.

¹ Caparini, M. i Schreier F., *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies (Privatizacija bezbjednosti: zakon, praksa i upravljanje privatni vojni i zaštitarskim kompanijama)*, izvještaj (Ženeva: DCAF), 2005., str. 2.

² Ibid.

³ Valenius, J., *Gender Mainstreaming in ESDP Missions (Integracija rodni pitanja u ESDP misijama)* (Institute for Security Studies. Pariz), 2007., str.28.